



فصلنامه علمی پژوهشی  
دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت  
دوره ۱۳/ شماره ۳ (پیاپی ۵۱) / پاییز ۱۴۰۳  
صفحه ۱۳ تا ۲۲

## ارائه الگوی ضعف کنترل های داخلی بر اساس معیارهای غیر کنترلی شاخص کیفی حسابداری

عباس غفاری قاضیانی

گروه حسابداری، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران،  
abbasghaffari135811@gmail.com

سیناخردیار

گروه حسابداری، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران. (نویسنده مسئول)  
kheradyar@iaurasht.ac.ir

محمدرضا پورعلی

گروه حسابداری، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران،  
pourali2013@yahoo.com

محمود صمدی لرگانی

گروه حسابداری، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران،  
mslargani@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۰۲

### چکیده

کنترل های داخلی فرآیندی است که اطمینان قابل قبولی در مورد قابلیت اطمینان از گزارشگری مالی و تهیه صورت های مالی براساس سیاست ها و رویه ها مطابق با اصول حسابداری پذیرفته شده فراهم می کند. بنابراین عدم کارایی عملیاتی و کیفیت گزارشگری مالی به عنوان پیامدهای منفی ناشی از ضعف کنترل های داخلی می باشد که احتمال می رود این پیامدها ناشی از معیارهای غیر کنترلی شاخص کیفی حسابداری باشد.

از این رو هدف پژوهش، ارائه الگوی ضعف کنترل های داخلی براساس معیارهای غیرکنترلی شاخص کیفی حسابداری است. برای دستیابی به هدف پژوهش، داده های ۸۷ شرکت نمونه، در بازه زمانی ۷ ساله از ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۷ جمع آوری شد و به شیوه تحلیل توصیفی - همبستگی با اجرای آزمون رگرسیون لاجبیت تجزیه و تحلیل شدند. نتایج نشان داد که بین ساختار مالکیت (تمرکز مالکیت) و ضعف کنترل های داخلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. بین افشای اجباری و ضعف کنترل های داخلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد.

واژه های کلیدی: ضعف کنترل های داخلی، ساختار مالکیت، افشای اجباری.

## ۱- مقدمه

ضعف اساسی در کنترل داخلی به عنوان "یک ضعف یا ترکیبی از ضعف های قابل توجه، تعریف شده است به نحوی که احتمال معقولی می رود ارائه ی نادرست بااهمیت صورت های مالی سالانه یا میان دوره ای به موقع پیشگیری یا کشف نشود(هیئت نظارت برحسابداری شرکت های سهامی عام، ۲۰۰۴).

مدت های طولانی است که کنترل های داخلی به عنوان ویژگی های مهم شرکت شناخته می شود و دغدغه خاطر مدیران و از سوی دیگر صاحبان سرمایه و سایر اشخاص ذی نفع در واحدهای اقتصادی است. کنترل های داخلی به دلایل زیادی برای ذینفعان شرکت مهم است. اشبوق وهمکاران (۲۰۰۷) اگر شرکت کنترل داخلی ضعیفی داشته باشد، مدیران قادر به برآورد تمهیدی قابل اعتماد برای تولید سود با کیفیت بالا و سایر اطلاعات مالی نیستند. چرا که کنترل های داخلی اثربخش حاکم بر گزارشگری مالی در پیشگیری و کشف تحریف های مالی شامل تقلب، نقش حیاتی دارد؛ بنابراین انتظار می رود ضعف کنترل های داخلی، کیفیت اطلاعات مالی را کاهش دهد و در نتیجه شرایط فرصت طلبی را برای مدیران فراهم کند(ساعدی و دستگیر، ۱۳۹۶).

در واقع کنترل داخلی یک روش کنترلی مؤثر از نظارت و مدیریت و پیشگیری از ریسک است. کنترل داخلی تعریف شده در کوزو به صراحت خاطر نشان کرد که هدف از کنترل داخلی شرکت ها اطمینان از گزارشگری مالی، کارایی و اثربخشی عملیاتی، رعایت قوانین و مقررات مربوطه است.

اجرای سیستم کنترل داخلی در عمل با موانعی مواجه است که باید آنها شناسایی شده و راه کارهایی برای کاهش آن ارائه کرد چرا که بدون شناسایی و برطرف نمودن آنها، نمی توان منافع زیادی از اجرای ضعیف کنترل داخلی برای سازمان انتظار داشت. به طور کلی شناسایی عواملی که می تواند موانعی در اجرای کنترل های داخلی با کیفیت باشد می تواند در قالب معیارهای غیرکنترلی شاخص کیفی حسابداری (ساختار مالکیت، بحران مالی و افشای اجباری اطلاعات) تعریف نمود.

در این راستا ساختار مالکیت یا ترکیب سهامداران از موضوعات مهم حاکمیت شرکتی به شما می رود که انگیزه مدیران را تحت تاثیر قرار می دهد و بدین ترتیب می تواند در کارایی هر شرکتی تاثیر قابل توجهی داشته باشد. بنابراین داشتن تمرکز در مالکیت شرکت که از کنترل مطلق سهامداران عمده بر اداره امور شرکت ناشی می شود، می تواند کاهنده مسائل نمایندگی شود. زیرا سهامداران عمده به واسطه داشتن اطلاعات کافی می توانند بر عملکرد مدیریت کنترل بهتری داشته باشند. براساس نظریه نمایندگی، سطح بالایی از تمرکز مالکیت، نقش

مهمی در کنترل و اداره شرکت دارند. بنابراین ساختار تمرکز مالکیت ضعیف با کیفیت گزارشگری مالی پایین و ضعف کنترل های داخلی در ارتباط است. اشبوق و همکاران (۲۰۰۷) تمرکز مالکیت به طور مثبت با افشای ضعف کنترل های داخلی قبل از قانون ساربنز آکسلی مرتبط است. میشلون و همکاران (۲۰۰۹) نقش نظارتی معمولاً متوجه سرمایه گذاران نهادی است که نقش آنها در مالکیت با افشای سیستم کنترل داخلی رابطه منفی دارد. عدم تقارن اطلاعاتی و تضاد نمایندگی بین مدیران و سرمایه گذاران خارجی دو نقص اولیه در بازار است که بر تصمیمات سرمایه گذاران تأثیر می گذارد (جنسن و مکلینگ، ۱۹۷۶)؛ مایرز و مجلوف (۱۹۸۴). با توجه به اینکه افشای شرکت ها نقشی اساسی در کاهش عدم تقارن اطلاعات و مشکلات نمایندگی ایفا می کند، بررسی این موضوع که مدیران چگونه عملکردهای مالی خود را تحت افشای اجباری تغییر می دهند. باتوجه به اینکه در مورد جریان اطلاعات اختیار کمی دارند. در این بین قانون ساربنز آکسلی (۲۰۰۲) از شرکت ها خواسته است که ضعف های اساسی را در سیستم های کنترل داخلی خود افشا کنند. که این قانون شامل این است که آیا نقاط ضعفی وجود داشته است که ممکن است مانع از کشف تحریف های مهم در صورت های مالی شود. در ایران نیز سازمان بورس و اوراق بهادار به پیروی از این قانون و در راستای حقوق سرمایه گذاران، دستورالعمل رعایت کنترل های داخلی را برای شرکت های پذیرفته شده در بورس و فرابورس در اردیبهشت ماه ۱۳۹۱ تصویب و ابلاغ کرد. بدیهی است که افشای اجباری، اختیار مدیران را در مورد تأثیرگذاری بر اطلاعات در دسترس سرمایه گذاران را محدود می کند. به این ترتیب، افشای اجباری به احتمال زیاد بر قابلیت اطمینان از کیفیت کنترل داخلی تأثیر می گذارد.

از طرفی سازمان ها به مثابه سیستم های اجتماعی، از یک سری عوامل درونی و بیرونی به صورتی مستمر تحت تأثیر قرار دارند. سازمان ها که برای تولید کالا و یا ارائه خدمات تأسیس شده اند با توجه به اندازه، اهداف و حیطة عملکرد آنها از میزان خاصی از ارتباط با جامعه برخوردار هستند. عوامل محیطی با توجه به کمیت و کیفیت تأثیرگذاری در جهت بالندگی یا رکود فعالیت های سازمان ها ایفاء نقش می کنند و در این میان معیارهای غیرکنترلی، حدود و ثغور تأثیرات را تعیین می کنند. لذا بررسی همه جانبه و جامع عوامل مؤثر بر ضعف کنترل داخلی از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

با توجه به مطالب بیان شده، این سؤال مطرح می شود که آیا بین ضعف کنترل های داخلی و معیارهای غیرکنترلی شاخص کیفی حسابداری رابطه ای وجود دارد؟

## ۲. مبانی نظری پژوهش

## ۱.۲. ساختار مالکیت و ضعف کنترل های داخلی

موضوع اصلی در مباحث ساختار مالکیت مسأله نمایندگی بین مدیران و سهامداران به ایجاد هزینه‌های نمایندگی منجر می‌شود. از معیارهای مهم ساختار مالکیت شرکت‌ها که در بسیاری از پژوهش‌ها تأثیر آنها بر عملکرد شرکت‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد، می‌توان به تمرکز مالکیت، اشاره کرد. سهامداران بزرگ، انگیزه‌های بیشتری برای نظارت مدیریت دارند، زیرا هزینه‌های مرتبط با نظارت مدیریت کمتر از منافع مورد انتظار سهامداران بزرگ در شرکت است. در شرکت‌های با مالکیت متمرکز هیئت مدیره و سهامداران بزرگ یا سهامداران عمده می‌توانند به عنوان ناظرینی عمل کنند که قادر به افزایش کیفیت کنترل های داخلی و نیز ارتقای سطح کارایی شرکت باشند. در مقابل شرکت‌های با مالکیت پراکنده (غیر متمرکز) موجب بروز مسأله نمایندگی شده که توانایی و انگیزه‌های سهامداران را برای کنترل کردن مدیریت، ضعیف خواهد کرد. اشبوق و همکاران (۲۰۰۷) ساختار مالکیت عاملی است که در افشای نقاط ضعف کنترل داخلی تأثیر گذار است. دونگ و همکاران (۲۰۱۵) بین ساختار مالکیت و آشکار سازی نقاط ضعف کنترل داخلی ارتباط زیادی وجود دارد.

بلک (۱۹۹۲) مدیران شرکت‌هایی که مالکان متعدد دارند و از سهامداران عمده برخوردار نیستند، انگیزه‌ی بیشتری برای انجام اعمال فرصت طلبانه دارند، زیرا هزینه‌ی پردازش اطلاعات برای سهامداران جزء توجیه اقتصادی ندارد. رامسی و بلیر (۱۹۹۳) نشان دادند که تمرکز مالکیت زیاد انگیزه‌های کافی را برای سهامداران بزرگ جهت نظارت مدیران فراهم می‌کند. بندسن و لفترون (۲۰۰۰) سهامداران بزرگ به عنوان نمادی از یک محیط نظارتی بهتر توسط سهامداران حداقلی شناخته شده‌اند. این بحث با این دیدگاه سازگار است که تمرکز مالکیت، نگرش نظارتی از حاکمیت شرکتی می‌باشد (رهنمای رودپشتی و همکاران، ۱۳۹۱).

شلیفر و ویشنی (۱۹۸۶) تمرکز مالکیت تضمینی برای کنترل مدیریت است که اهداف آن مشابه اهداف کنترل داخلی است، سهامداران آن را را ابزاری برای محدود کردن و کنترل کردن هزینه‌های نمایندگی می‌دانند. بنابراین تمرکز مالکیت به دلیل اینکه درصد بالایی سهام در اختیار سهامداران قرار دارد، نظارت بیشتری بر کیفیت کنترل های داخلی و عملکرد شرکت خواهند داشت و توصیه‌ها و اظهارنظرهای بیشتری به مدیران خواهند کرد.

## ۲.۲. افشا اجباری اطلاعات و ضعف کنترل های داخلی

افشای ضعف‌های اساسی در گزارش‌های کنترل داخلی در حال حاضر یکی از جنبه‌های برجسته محیط افشای اطلاعات در بسیاری از کشورها است، با این تفاوت که افشای ضعف کنترل های داخلی به شکل داوطلبانه بود و در این زمان اجباری است. مطابق قانون (بخش ۳۰۲ و ۴۰۴) مدیران و همچنین حسابرسان مستقل ملزم به ارائه گزارشی در مورد کفایت کنترل های داخلی شرکت در گزارشگری مالی شده‌اند. یعنی لازم بود تا مدیران شرکت‌های تحت پوشش این قانون در گزارش‌های سالانه، کنترل های داخلی و ضعف های عمده آن را افشاء نمایند. درخواست های مربوط به پاسخگویی، شرکت‌ها را وادار می‌کند تا نشان دهند که کنترل کاملی بر کلیه فرآیندهای تجاری (عملیاتی و مالی) دارند که قابلیت اطمینان صورت های مالی را تعیین می‌کنند. یک سیستم کنترل داخلی موثر می‌تواند ابزاری برای مالکان باشد تا با کاهش هزینه‌های نمایندگی ریسک تجاری را مدیریت کنند. لینگ و دینگ (۲۰۱۱)، افشای کنترل-های داخلی در گزارش مالی شرکت با جبران خسارت مرتبط بوده است. نتیجه تجزیه و تحلیل آنها رابطه بین افشای اجباری مربوط به جبران خسارات را به شدت پشتیبانی می‌کند، زیرا افشای اجباری منجر به ایجاد انگیزه در مدیران برای افزایش کنترل می‌شود. بنابراین انتظار داریم که افشای اجباری در ارزیابی های کنترل های داخلی تأثیر معناداری داشته باشد.

## ۳. پیشینه پژوهش

خلیف و سماها (۲۰۱۹) در پژوهشی به بررسی استقلال هیات مدیره و کیفیت کنترل های داخلی در مصر پرداختند. نتایج نشان داد که استقلال هیات مدیره اثر مثبت قابل توجهی بر کیفیت کنترل داخلی ندارد. با این حال، هنگامی که اثر تعدیل دوگانگی مدیر عامل بر چنین رابطه‌ای تست می‌شود، نتایج ارتباط بین ساختار هیات مدیره مثبت و قابل توجه می‌شود، در حالی که دوگانگی وجود نداشته باشد نتایج، منفی است.

لو و کائو (۲۰۱۸) در پژوهشی به بررسی ویژگی های فردی اعضای هیات مدیره و ضعف کنترل های داخلی پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که خصوصیات فردی روسای هیئت مدیره با ضعف کنترل داخلی در ارتباط است. نتایج کلی نشان می‌دهد که کیفیت کنترل داخلی بهتر و ضعف های کنترل داخلی کاهش می‌یابد و اصلاح ضعف در شرکت‌هایی که اعضای هیئت مدیره و روسای هیئت مدیره دارای صلاحیت های قوی تری هستند به احتمال زیاد اعمال می‌شود. علاوه بر این، مالکیت تأثیر تعدیل کننده‌ای در رابطه بین خصوصیات فردی اعضای هیات مدیره و

در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران با رویکرد فازی پرداختند. یافته های حاصل از اولویت بندی عوامل بیانگر آن است که در بین معیارهای اصلی، ویژگی های حسابرس داخلی مهم ترین عامل در ارزیابی اثربخش کنترل های داخلی است. سپس ساختار هیئت مدیران، ویژگی های حسابرس مستقل و عوامل فرآیندی در رتبه های بعدی اهمیت قرار گرفته اند. همچنین ساختار مالکیت، کم اهمیت ترین معیار و در اولویت هشتم قرار گرفت؛ بنابراین شناسایی، تبیین و در نظر گرفتن اهمیت اولویت عوامل مؤثر بر ارزیابی کنترل های داخلی، زمینه ای برای ارتقای ارزیابی اثربخش کنترل های داخلی فراهم می کند.

فخاری و کبیری (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی عوامل تعیین کننده افشای ضعف کنترل های داخلی پرداختند. نتایج نشان داد که بین بازده دارایی ها، عمر شرکت، سودوزیان، اهرم مالی و ریسک شرکت، تعداد اعضای غیر موظف هیئت مدیره، تعداد اعضای متخصص در کمیته حسابرسی، درصد سهامداران دولتی، درصد سهامداران عمده و کیفیت حسابرسی با افشای ضعف کنترل های داخلی شرکت رابطه معنی داری وجود دارد. این یافته ها می تواند در تبیین چگونگی ارتقای شفافیت شرکت ها در بازار سرمایه ایران مفید باشد.

ابراهیمی کردلر، حسن بیگی، غواصی کناری (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی تاثیر نقاط ضعف کنترل های داخلی بر عملکرد و ارزش شرکت پرداختند. نتایج نشان داد که نقاط ضعف کنترل های داخلی بر عملکرد و ارزش شرکت تأثیر منفی دارد. همچنین، نقاط ضعف کنترل های داخلی روی رابطه بین سود و ارزش شرکت تأثیر منفی دارد.

حاجیه و حسین نژاد (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی عوامل تاثیر گذار بر نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی پرداختند. نتایج نشان داد که بین لگاریتم قیمت سهام در تعداد سهام، نسبت موجودی کالا به جمع کل دارایی و زیان با نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد و تسعیر نرخ ارز، رشد درآمد، ارزش بازار بر ارزش دفتری، نمره Z آلتمن و جمع کل بدهی بر دارایی رابطه ای با نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی ندارد. در نتیجه می توان گفت ضعف های با اهمیت موجود در گزارش حسابرس از بعضی معیارهای مالی تاثیر می پذیرد.

#### ۴. فرضیه های پژوهش

باتوجه به آنچه بیان شد، فرضیه های پژوهش به شرح زیر مطرح می شود:

(۱) بین ساختار مالکیت و ضعف کنترل داخلی رابطه معناداری وجود دارد.

کنترل داخلی دارد. با این حال، رفتار هیئت مدیره واسطه ای بین اعضای هیئت مدیره و کنترل داخلی ندارد.

دیوانتو و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی به بررسی ساختار مالکیت، کمیته حسابرسی و افشای کنترل های داخلی پرداختند. نتایج نشان داد بین ساختار مالکیت، کمیته حسابرسی و افشای کنترل های داخلی تفاوت معناداری وجود دارد. بدین معنی که ساختار مالکیت و عضویت در کمیته های حسابرسی کیفیت افشای کنترل های داخلی را بهبود می بخشد.

خراز و فرانچیچی (۲۰۱۷) در پژوهشی به بررسی عوامل تعیین کننده افشای داوطلبانه نقاط ضعف داخلی در تونس پرداختند. نتایج نشان داد که احتمال افشای نقاط ضعف کنترل های داخلی به طور قابل توجهی با حاکمیت شرکتی و ساختار مالکیت ارتباط ندارد. با این حال برخی ویژگی های دیگر شرکت به عنوان مثال اندازه شرکت به شدت با افشای ضعف کنترل های داخلی توسط شرکت ها مرتبط است.

کینوا (۲۰۱۶) در پژوهشی به بررسی تاثیر سیستم های کنترل داخلی بر عملکرد مالی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار کنیا پرداخت. نتایج نشان داد که سیستم های کنترل داخلی رابطه معناداری با عملکرد مالی دارد و سیستم کنترل داخلی، یک معیار پیش بین مثبت از عملکرد مالی است. براساس این پژوهش سیستم های کنترل داخلی مخصوصا مدیریت ریسک، حاکمیت شرکتی، فعالیت کنترلی، محیط کنترلی و واحد حسابرسی داخلی حوزه های مهمی هستند و به منظور بهبود عملکرد مالی شرکت ها باید به آنها توجه نمود.

دونگ و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی به بررسی عوامل تعیین کننده و پیامدهای اقتصادی افشا داوطلبانه ضعف کنترل های داخلی پرداختند. نتایج نشان داد که شدت ضعف کنترل های داخلی افشا شده با ضریب پاسخگویی سود و گزارش کنترل های داخلی مرتبط است.

جیانگ و وونگ و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی به بررسی ضعف کنترل های داخلی و کیفیت اطلاعات پرداختند. نتایج نشان داد که گزارش کنترل های داخلی توانسته بر دقت اطلاعات عمومی ارائه شده توسط شرکت ها موثر باشد. اگرچه آنها در گزارش خود در مورد تاثیر این گزارش ها بر اطلاعات خصوصی شرکت ها به نتیجه ای نرسیدند.

دایر (۲۰۱۱) در پژوهشی به بررسی پاسخ سرمایه گذاران به افشای نقاط ضعف با اهمیت در کنترل های داخلی پرداخت. نتایج نشان داد که الزامات گزارشگری اجباری گزارش های ضعف کنترل های داخلی موجب اعتبار صورت های مالی نمی شود.

خرم آبادی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی تبیین و اولویت بندی عوامل مؤثر بر ارزیابی اثربخشی کنترل های داخلی

اندازه گیری این متغیر در صورتی که شرکتی گزارش کنترل های داخلی خود را افشا کرده بود برای سال شرکت موردنظر عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر در نظر گرفته شده است.

#### ۲.۱.۶ ساختار مالکیت

یکی از ابعاد ساختار مالکیت تمرکز مالکیت می باشد. تمرکز مالکیت عبارت از چگونگی توزیع سهام بین سهامداران شرکت های مختلف است. هرچه تعداد سهامداران کمتر باشد، مالکیت متمرکزتر خواهد بود. در این پژوهش از شاخص هرفیندال - هیرشمن؛ که از طریق مجموع مجذور درصد سهام متعلق به سهامداران شرکت ها به دست آمده است (عباسی و رستگاریان، ۱۳۹۱) (نمازی و ابراهیمی، ۱۳۹۲) آرفور ورحمان خان (۲۰۱۱).

$$CON = \sum_{i=1}^n (INOWN)^2$$

#### ۲.۶ متغیر وابسته - ضعف کنترل های داخلی

برای سنجش ضعف در کنترل داخلی به عنوان متغیر وابسته از نقاط ضعف بااهمیت کنترل های داخلی استفاده می گردد که از گزارش حسابرسان مستقل به دست می آید. طبق چک لیست کنترل های داخلی حاکم بر گزارشگری مالی مصوب سازمان بورس واوراق بهادار از سال ۱۳۹۱ به بعد حسابرس شرکت مکلف شده است کنترل های داخلی شرکت را بررسی نموده و مواردی که حاکی از عدم رعایت یا عدم اجرای مطلوب کنترل های داخلی می باشد را در گزارش حسابرسی افشا کند؛ بنابراین، تمرکز پژوهش حاضر بریندهای ذیل مسئولیت های قانونی گزارش حسابرسی شرکت ها می باشد. از این رو، مشابه با پژوهش مانسیف وهمکاران (۲۰۱۲) وچن وهمکاران (۲۰۱۷) اگر شرکت حداقل یک ضعف در سیستم کنترل های داخلی داشته باشد عدد یک و در غیر این صورت مقدار آن صفر خواهد بود.

#### ۳.۶ متغیرهای کنترلی

##### اهرم مالی

کل بدهی ها تقسیم بر کل دارایی ها (بولو وهمکاران، ۱۳۹۱).

##### اندازه شرکت

لگاریتم ارزش دفتری کل دارایی ها (بولو وهمکاران، ۱۳۹۱).

##### جریان نقد عملیاتی

جریان خالص وجه نقد فعالیت عملیاتی تقسیم بر سود عملیاتی (بولو وهمکاران، ۱۳۹۱).

۲) بین افشای اجباری و ضعف کنترل داخلی رابطه معناداری وجود دارد.

#### ۵. روش شناسی پژوهش

داده های این پژوهش از صورت های مالی حسابرسی شده و گزارش فعالیت های هیئت مدیره شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و پایگاه های اینترنتی مانند تارنمای کدال و پایگاه رسمی بورس استخراج شده است. جهت تعیین نمونه آماری پژوهش محدودیت هایی بدین شرح اعمال شد:

۱) دوره مالی آنها منتهی به پایان اسفند هر سال باشد.  
۲) سال مالی در طی دوره های مورد نظر تغییری نداشته باشد.

۳) سهام شرکت حداقل شش ماه در سال مورد معامله قرار گرفته باشد.

۴) جزء شرکت های سرمایه گذاری، واسطه گری و مالی نباشد.

۵) اطلاعات مورد نیاز برای انجام این تحقیق در دوره زمانی مورد بررسی در دسترس باشد.

در نهایت اطلاعات مالی مربوط به ۸۷ شرکت به طور نمونه در دوره زمانی ۷ ساله از سال های ۱۳۹۱ الی ۱۳۹۷ با اعمال محدودیت های فوق بعنوان نمونه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

#### ۶. مدل ها و متغیرهای پژوهش

برای آزمون فرضیه های تحقیق، پس از غربالگری و انتخاب نمونه از جامعه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار و جمع آوری اطلاعات متغیرهای معرفی شده در تعریف عملیاتی متغیرها به شرح زیر اقدام شد:

مدل رگرسیونی فرضیه اول:

$$ICW_{it} = \beta_0 + \beta_1 CON_{it} + \beta_2 LEV_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + \beta_4 MTB_{it} + \epsilon_{it}$$

مدل رگرسیونی فرضیه دوم:

$$ICW_{it} = \beta_0 + \beta_1 MDI_{it} + \beta_2 LEV_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + \beta_4 MTB_{it} + \epsilon_{it}$$

که در آنها:

#### ۱.۶ متغیرهای مستقل

##### ۱.۱.۶ افشای اجباری

در این پژوهش جهت تعیین شاخص افشای اجباری از دستورالعمل اجرایی ماده ۱۱ کنترل های داخلی مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار تهران سال ۱۳۹۱ استفاده شده است. برای

۷. یافته های پژوهش

۱.۷. آمار توصیفی

جدول (۱) و (۲)، آمار توصیفی شرکت های موجود در نمونه را ارائه می نماید.

متغیر ضعف کنترل های داخلی با میانگین ۰/۲۳۰ نشان دهنده مقدار افشای نقاط ضعف با اهمیت کنترل های داخلی در گزارش حسابرسی است. متغیر افشای اجباری با میانگین ۰/۴۲۹

نشان دهنده مقدار گزارش کنترل های داخلی با توجه به دستورالعمل اجرایی سازمان بورس اوراق بهادار تهران، توسط شرکت ها است. متغیر تمرکز مالکیت بر اساس شاخص هرفیندال محاسبه شده و مقدار آن بین صفر و یک است. هرچه قدر شاخص به یک نزدیک تر باشد، بیانگر تمرکز و هرچه به صفر نزدیک باشد، نشان دهنده عدم تمرکز است. مقدار میانگین این متغیر ۰/۴۲۵ بیانگر آن است که کمتر از نیمی از شرکت های نمونه عدم تمرکز در مالکیت دارند.

جدول (۱): تحلیل توصیفی مقادیر مربوط به متغیرهای مجازی

متغیر	مقادیر مجازی	فراوانی	درصد فراوانی
ضعف کنترل های داخلی	۰	۴۶۹	۰/۷۷۰
	۱	۱۴۰	۰/۲۳۰
افشای اجباری کنترل های داخلی	۰	۳۴۸	۰/۵۷۱
	۱	۲۶۱	۰/۴۲۹
تعداد مشاهدات: ۶۰۹			

جدول (۲): آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

نام متغیر	نماد متغیر	میانگین	انحراف معیار	کشدگی	چولگی	کمینه	بیشینه
تمرکز مالکیت	Con	۰/۴۲۵	۰/۱۸۶	۲/۸۴۱	۰/۵۷۶	۰/۰۷۱	۰/۹۰۱
اهرم مالی	LEV	۰/۵۸۸	۰/۲۲۰	۲/۸۵۲	۰/۱۰۴	۰/۰۹۶	۱/۳۲۳
اندازه شرکت	SIZE	۲۷/۹۲۱	۱/۵۸۷	۳/۸۷۴	۰/۶۰۹	۲۳/۶۱۶	۳۳/۴۲۷
جریان نقد عملیاتی	CF	۰/۷۲۲	۱/۱۵۴	۴/۴۲۰	-۰/۲۸۸	-۲/۹۹۲	۳/۹۶۱
تعداد مشاهدات: ۶۰۹							

۲.۷. نتایج آزمون فرضیه های پژوهش

نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول، جهت بررسی رابطه بین ساختار مالکیت (تمرکز مالکیت) و ضعف کنترل های داخلی به شرح جدول ۳ قابل مشاهده است. از آنجا که متغیر وابسته پژوهش متغیری مجازی است و به صورت ۱ و ۰ اندازه گیری شده لذا از رگرسیون لجستیک استفاده شده است. با توجه به نتایج آزمون مشاهده می شود که مقدار آماره LR که بیانگر معنادار بودن کل رگرسیون است، برابر ۰/۰۰۰ بوده و نشان می دهد که مدل معنادار است.

بر اساس نتایج، تنها آماره Z و سطح معناداری متغیر ساختار مالکیت (تمرکز مالکیت)، نشانگر معناداری ضریب است. این یافته نشان می دهد که بین ساختار مالکیت (تمرکز مالکیت) با ضعف کنترل های داخلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. جهت بررسی صحت پیش بینی مدل از آزمون درصد صحت

پیش بینی استفاده شده است. که در مجموع مدل دارای ۷۷ درصد پیش بینی صحیح بوده است.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم پژوهش، جهت بررسی رابطه بین افشای اجباری و ضعف کنترل های داخلی به شرح جدول ۴ قابل مشاهده است. از آنجا که متغیر وابسته پژوهش متغیری مجازی است و به صورت ۱ و ۰ اندازه گیری شده لذا از رگرسیون لجستیک استفاده شده است. با توجه به نتایج آزمون مشاهده می شود که مقدار آماره LR که بیانگر معنادار بودن کل رگرسیون است، برابر ۰/۰۰۰ بوده و نشان می دهد که مدل معنادار است. بر اساس نتایج، آماره Z و سطح معناداری متغیر افشای اجباری نشانگر معناداری ضرایب است. این یافته نشان می دهد که بین افشای اجباری با ضعف کنترل های داخلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. جهت بررسی صحت پیش بینی مدل از آزمون درصد صحت پیش بینی استفاده شده است. که در مجموع مدل دارای ۷۷ درصد پیش بینی صحیح بوده است.

جدول (۳): نتیجه آزمون فرضیه اول پژوهش

نماد	ضرایب	آماره Z	احتمال
C	-۱/۹۰۹	-۰/۸۴۵	۰/۳۹۸
CON	-۰/۴۶۵	-۰/۷۱۵	۰/۰۴۵
CF	-۰/۱۳۵	-۱/۲۸۸	۰/۱۹۸
LEV	-۰/۲۷۲	-۰/۴۹۹	۰/۶۱۸
SIZE	-۰/۰۰۴	-۰/۰۴۷	۰/۹۶۲
ضریب تعیین مک فادن	۰/۱۵۴	آماره LR	۸۳/۳۸۸
سطح معناداری	۰/۰۰۰	Log likelihood	-۲۲۹/۷۱۲
درصد صحت پیش بینی		۷۷/۰۱۰	

جدول (۴): نتیجه آزمون فرضیه دوم پژوهش

متغیر	ضرایب	آماره z	سطح معناداری
C	-۰/۷۵۳	-۰/۳۴۸	۰/۷۲۸
MDI	-۰/۴۰۴	-۱/۶۸۶	۰/۰۳۲
CF	-۰/۱۲۸	-۱/۲۱۸	۰/۲۲۳
LEV	-۰/۱۴۱	-۰/۲۵۹	۰/۷۹۶
SIZE	-۰/۰۳۴	-۰/۴۴۳	۰/۶۵۸
ضریب تعیین مک فادن	۰/۱۵۸	آماره LR	۸۵/۷۴۸
سطح معناداری	۰/۰۰۰	Log likelihood	-۲۲۸/۵۳۲
درصد صحت پیش بینی		۷۷/۰۱۰	

### ۸. بحث و نتیجه گیری

در این پژوهش به ارائه الگوی ضعف کنترل های داخلی براساس معیارهای غیر کنترلی شاخص کیفی حسابداری بین ۸۷ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال های ۱۳۹۱ الی ۱۳۹۷ پرداخته است.

فرضیه پژوهش در خصوص تاثیر معناداری ساختار مالکیت (تمرکز مالکیت) و ضعف کنترل های داخلی موثر پذیرش قرار نگرفت. با عنایت به تایید رابطه منفی و معنادار بین ساختار مالکیت (تمرکز مالکیت) و ضعف کنترل های داخلی، نظریه نمایندگی در این پژوهش تایید می شود. بدین ترتیب سطح بالایی از تمرکز مالکیت، نقش مهمی در کنترل و اداره شرکت و در نتیجه کاهش ضعف کنترل های داخلی دارند. به نظر می رسد، زمانی که مالکیت سهامداران عمده به بیش از سطح خاصی می رسد، سهامداران عمده دیگر انگیزه ای برای رفتارهای به زیان شرکت ندارند. زیرا نگره داری میزان زیادی از سهام شرکت، منجر می شود که عواقب ناشی از تصمیماتشان متوجه خودشان شود. از این رو در این شرایط تلاش می کنند که از طریق نظارت

بهتر بر مدیریت و یا حضور در مدیریت شرکت ارزش آن را به حداکثر برسانند. در نتیجه به عنوان ناظرینی عمل می کنند که قادر به افزایش کیفیت کنترل های داخلی و نیز ارتقای سطح کارایی شرکت باشند. نتایج این پژوهش به نوعی با نتایج پژوهش دیواینو و همکاران (۲۰۱۷) همسو و با نتایج پژوهش خرم آبادی و همکاران (۱۳۹۹) خراز و فرانچچی (۲۰۱۷) مغایر است.

فرضیه پژوهش در خصوص تاثیر معنادار افشای اجباری و ضعف کنترل های داخلی، مورد پذیرش قرار گرفت. براساس مبانی نظری مطرح شده، یافته های پژوهش حاکی از وجود تاثیر معنادار افشای اجباری بر ضعف کنترل های داخلی است. باتوجه به اینکه بحث کنترل های داخلی از مباحث نسبتا جدید در حرفه حسابداری و حسابرسی در سطح کشور است با عنایت به الزامات سازمان بورس و اوراق بهادار در سال ۱۳۹۱ کلیه شرکت های پذیرفته شده در بورس و فرابورس را ملزم به پیاده سازی کنترل های داخلی و افشای گزارش هیئت مدیره در خصوص کنترل های داخلی حاکم بر گزارشگری مالی نمود. به نظر می رسد وجود و رعایت دستورالعمل های کنترل داخلی و افشای اجباری گزارش های مربوط به آن منجر به افزایش کارایی، کاهش ریسک از دست دادن دارایی ها و دستیابی به اطمینان معقول از اعتماد پذیری صورت های مالی و رعایت قوانین و مقررات می شود. بدیهی است که عدم وجود نظارت کافی، منجر به ایجاد نقاط ضعف در سیستم کنترل داخلی می شود که این امر به نوبه خود محیط مناسبی را برای تقلب، سوءاستفاده و هدررفت ایجاد می کند. براین اساس می توان گفت که الزامات سازمان بورس و اوراق بهادار در خصوص پیاده سازی کنترل های داخلی و افشای گزارش مربوطه توسط مدیران موجب کاهش ضعف کنترل های داخلی و به عنوان یک سازوکار نظارتی نقش خود را ایفا می کند. نتایج این پژوهش به نوعی با پژوهش جیانگ وونگ و همکاران (۲۰۱۵) همسو و با نتایج پژوهش دابر (۲۰۱۱) مغایر است.

با توجه به نتایج پژوهش حاضر، به نهادهای نظارتی از جمله سازمان بورس و اوراق بهادار پیشنهاد می شود که در مورد پیاده سازی هرچه با کیفیت تر و موثر تر کنترل های داخلی و افشای گزارش کنترل های داخلی نظارت و سخت گیری بیشتری داشته باشند. به سهامداران پیشنهاد می شود که گزارش های کنترل های داخلی افشا شده توجه ویژه ای داشته باشند. با توجه به نتایج بدست آمده از این پژوهش می توان به مدیران، تحلیل گران و سرمایه گذاران پیشنهاد نمود که در هنگام بررسی صورت های مالی شرکت ها به مولفه های حاکمیتی مانند ترکیب سهامداران آن توجه نمایند. چرا که نوع مالکیت و درصد سهامداران بر چگونگی کیفیت کنترل های داخلی شرکت ها موثر است. به

شرکت‌های پذیرفته‌شده بورس اوراق بهادار تهران با رویکرد فازی. پژوهش‌های حسابداری مالی، دوره ۱۲، شماره ۱، شماره پیاپی ۴۳، صص ۸۲-۵۷.

\* رهنمای رودپشتی، فریدون؛ هبیتی، فرشاد؛ طالب‌نیا، قدرت‌اله؛ نبوی‌چاشمی، سید علی (۱۳۹۱). ارائه الگوی سنجش تاثیر مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی بر مدیریت سود در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مدیریت، سال پنجم، شماره دوازدهم، صص ۷۹-۱۰۰.

\* ساعدی، رحمان؛ دستگیر، محسن (۱۳۹۶). تاثیر ضعف کنترل‌های داخلی و شکاف سهامداران کنترل‌کننده بر کارایی سرمایه‌گذاری شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. مجله پژوهش‌های حسابداری مالی. سال نهم، شماره چهارم، پیاپی ۳۴، صص ۳۸-۱۷.

\* عباسی، ابراهیم؛ رستگاری، فاطمه (۱۳۹۱). تاثیر ساختار مالکیت بر ارزش شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار تهران. مجله پژوهش‌های تجربی حسابداری، سال دوم، شماره ۵، صص ۳۳-۵۰.

\* فخاری، حسین؛ کبیری، محمد تقی (۱۳۹۷). بررسی عوامل تعیین‌کننده افشای ضعف کنترل‌های داخلی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. تحقیقات حسابداری و حسابرسی، شماره ۴۰، صص ۲۵-۴۲.

\* Ashbaugh-Skaife, H., Collins, D. W., & Kinney Jr, W. R. (2007), The discovery and reporting of internal control deficiencies prior to SOX-mandated audits. Journal of Accounting and Economics, 44 (1), 166-192.

\* Arifur Rahman Khan, Dewan Mahboob Hossain, Javed Siddiqui, (2011), "Corporate ownership concentration and audit fees (The case of an emerging economy)". Journal of Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting 27 p 125-131.

\* Black, B., (1992) "Shareholder Activism and Corporate Governance in the U.S.", in Peter Newman, ed.: The New Palgrave Dictionary of Economics and the Law (Macmillan Reference limited, London and Basingstoke).

\* Bennedsen, M., Wolfenzon, D., (2000) "The balance of power in closely held corporations", Journal of Financial Economics, Vol. 58, pp. 113-139.

\* Ching Weng, T, Hsin-Yi Chi and Guang-Zheng. (2015). Internal Control Weakness and Information Quality. Journal of Applied Finance & Banking, vol. 5, no. 5, pp. 135-169 ISSN: 1792-6580 (print version), 1792-6599 (online) Scienpress Ltd.

\* Dewayanto, T, Suhardjanto, D, Setiadi, I, (2017), Ownership Structure, Audit Committee, and Internal Control Disclosure: Indonesia and Philippines. Review of Integrative Business and Economics Research, Vol. 6, Issue 4.

مدیران سازمان بورس اوراق بهادار نیز پیشنهاد می‌شود از آنجا که حضور سهامداران عمده و نهادی منجر به افزایش کیفیت کنترل‌های داخلی شرکت‌ها می‌گردد، اطلاعات مربوط به ساختار مالکیت شرکت‌ها و این دسته از سهامداران را در اختیار تحلیل‌گران و استفاده‌کنندگان قرار دهند.

برای پژوهش‌های آتی، موضوع‌های زیر پیشنهاد می‌شود:

(۱) در این پژوهش جهت سنجش تمرکز مالکیت از شاخص هرفیندال - هیرشمن استفاده شده است پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی از سایر روش‌های سنجش تمرکز مالکیت (تبدیل لگاریتمی دمستز و ویلاونگا (۲۰۰۱)، درصدی از سرمایه تحت تملک سهامدار اصلی و دو تا پنج درصد سهامدار بزرگ، درصد مالکیت سهام شناور آزاد) استفاده نمایند.

(۲) در این پژوهش اثر شاخص اجباری اطلاعات استفاده شد پیشنهاد می‌شوند در پژوهش‌های آتی به صورت همزمان تاثیر افشای اجباری و اختیاری بر ضعف کنترل‌های داخلی در سطح صنعت بررسی شود.

(۳) پیشنهاد می‌شود تاثیر انواع دیگر مالکیت نظیر مالکیت دولتی و مالکیت مدیریتی و.. بر ضعف کنترل‌های داخلی مورد بررسی قرار گیرد.

در نهایت در این پژوهش به این مساله باید توجه داشت که دستورالعمل کنترل‌های داخلی در سال ۱۳۹۱/۰۲/۱۶ توسط سازمان بورس و اوراق بهادار تهران ابلاغ شد. و این موضوع باعث شد که بازه زمانی پژوهش حاضر کوتاه شود و از طرفی این دستورالعمل به طور کامل توسط شرکت‌ها پیاده نشده و زیر بنای سیستم کنترل داخلی شرکت‌ها کامل نبوده است. بنابراین مهمترین محدودیت پژوهش حاضر عدم افشای گزارش‌های مذکور در بازه زمانی پژوهش بوده است.

#### فهرست منابع

\* ابراهیمی کردلر، علی؛ حسن بیگی، وحید؛ غواصی کناری، محمد (۱۳۹۷). بررسی تاثیر ضعف کنترل‌های داخلی بر عملکرد و ارزش شرکت. مجله دانش حسابداری مالی، دوره ۵، شماره ۳، شماره پیاپی ۱۸، صص ۶۸-۴۵.

\* حاجیه‌ها، زهره و حسین نژاد، محمد (۱۳۹۴). عوامل اثرگذار بر نقاط ضعف بااهمیت کنترل داخلی. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی. سال هفتم، شماره ۲۶، صص ۱۱۹-۱۳۷.

\* خرم‌آبادی، مهدی؛ حساس یگانه، یحیی؛ برزیده، فرخ؛ صالحی صدقیانی، جمشید (۱۳۹۹). تبیین و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر ارزیابی اثربخش کنترل‌های داخلی در



- \* Dong Ji, Wei Lu, Wen Qu.(2015).”Determinants and economic consequences of voluntary disclosure of internal control weaknesses in China“.Journal ofContemporary Accounting & Economics ,12(1), 61-72.
- \* Dobre, M. , (2011). Stock investors’ response to disclosures of material weaknesses in internal control. Accounting and Management Information Systems, 10 (3) , 397-423.
- \* Jensen, M.C. and Meckling, W.H. (1976), “Theory of the firm: managerial behaviour, agency costs and ownership structure”, Journal of Financial Economics, Vol. 3 No. 4, pp. 305-360.
- \* Kharraz, H., & Ferchichi, J. (2017). Determinants of voluntary disclosure of internal control weaknesses in Tunisia. *Corporate Ownership & Control*, 14(2), 59-68. <http://doi.org/10.22495/cocv14i2art6>.
- \* Kinyua, J. K. (2016). Effect of Internal Control Systems on Financial Performance of Companies Quoted in the Nairobi Securities Exchange, PH.D Thesis, JOMO KENYATTA UNIVERSITY OF AGRICULTURE AND TECHNOLOGY.
- \* [Khlif, H.](#) and [Samaha, K.](#) (2019), "Board independence and internal control quality in Egypt: does CEO duality matter?", [International Journal of Law and Management](#), Vol. 61 No. 2, pp. 345-358. <https://doi.org/10.1108/IJLMA-08-2017-0202> .
- \* Leng, J., & Ding, Y. (2011), Internal Control Disclosure and Corporate Governance: Empirical Research from Chinese Listed Companies. *Technology & Investment*, 2 (4).
- \* Lu Yu ,Yue Cao (2018). The individual characteristics of board members and internal control weakness: Evidence from China. [Pacific-Basin Finance Journal](#), Volume 51, October 2018, Pages 75-94.
- \* Myers, S. and Majluf, N. (1984), “Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have”, Journal of Financial Economics, Vol. 13 No. 2, pp. 187-221.
- \* Michelon, G., S. Beretta, dan S. Bozzolan. 2009. Disclosure on internal control systems as a substitute of alternative governance mechanisms. Paper read at Working Papers: 1- 40
- \* Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB), 2004. Auditing Standard No. 2—An Audit of InternalControl over Financial Reporting Performed in Conjunction with an Audit of Financial Statements.
- \* Ramsay, I., Ban lair, M. (1993), Ownership Concentration, Institutional Investment and Corporate Governance: An Empirical Investigation of 100 Australian Companies, Melbourne University Law Review, Vol.19, Jun, pp.153-194.
- \* Shleifer, A., & Vishny, R. (1986). Large shareholders and corporate control. Journal of Political Economy, pp.461–479.



*Accounting Knowledge & Management Auditing*  
Vol. 13/ No. 51/ Autumn 2024

## **Presentation internal control weakness template, Based on non-control criteria of accounting quality indicators**

**Abbas Ghafari Ghaziani**

Department of Accounting, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran.

**Sina Kheradyar**

Department of Accounting, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran  
(Corresponding Author)

**Mohammadreza Pourali**

Department of Accounting, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran.

**Mahmoud Samadi Lorgani**

Department of Accounting, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran.

### **Abstract**

Internal controls are a process that provides reasonable assurance about the reliability of financial reporting and the preparation of financial statements based on policies and procedures in accordance with generally accepted accounting principles. Therefore, operational inefficiency and quality of financial reporting are as negative consequences due to weak internal controls, which are likely to be due to uncontrolled criteria of accounting quality index.

Therefore, the purpose of this study is to provide a model of weak internal controls based on non-control criteria of accounting quality index. To achieve the research goal, data of 87 sample companies were collected over a period of 7 years from 2012 to 2018 and were analyzed by descriptive-correlation analysis using logit regression test. The results showed that there is a negative and significant relationship between ownership structure (ownership concentration) and weakness of internal controls. There is a significant negative relationship between mandatory disclosure and the weakness of internal controls.

**Key words:** internal control weakness, Ownership structure, mandatory disclosure